

ВЗАЄМОДІЯ СУДУ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ НЕПОВНОЛІТНІХ

КРАВЧЕНКО Вікторія Володимирівна - аспірантка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Академії праці, соціальних відносин і туризму

ORCID <https://orcid.org/0009-0000-7575-9650>

УДК 343.265.23

DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2023.4-2.2>

Важливість цієї статті полягає в тому, що в умовах воєнного стану на території нашої держави населення стикається з низкою проблем, які безпосередньо впливають на формування покоління, яке підрастає.

Метою цього дослідження є виявлення ключових проблем у взаємодії судів та правоохоронних органів при виконанні завдань ювенальної юстиції щодо попередження правопорушень серед неповнолітніх та визначення шляхів їх вирішення. У дослідженні аналізується взаємодія питань ювенальної юстиції, зокрема правоохоронних і судових органів, і виявляються проблеми цієї взаємодії. Доведено, що найбільш важливою формою взаємодії є координація спільних заходів щодо запобігання правопорушенням серед неповнолітніх. Зроблено висновки про відсутність єдиної системи організацій та установ, що захищають права дітей, недосконалість правового регулювання питання взаємодії державних і недержавних органів у сфері декомунізації молоді. Основним органом, що забезпечує координацію діяльності установ і організацій, що захищають права неповнолітніх, повинен бути суд. Також необхідно оптимізувати діяльність правоохоронних органів, запобігти злочинності серед неповнолітніх та виключити дублювання обов'язків у діяльності установ, на які покладено дію Закону. У ньому йдеться про обов'язкове проведення кримінологічного аналізу неповнолітніх при відборі покарання за злочини, вчинені неповнолітніми.

Ключові слова: правоохоронні органи, ювенальна юстиція, запобігання злочинам, злочинність, неповнолітні.

Вступ

Перетворюючі зміни в сучасному світі спрямовані на впорядкування суспільних відносин і демократизацію процесу демонізації ролі держави у вирішенні конфліктів. Це визначає формування нової форми посередництва у вирішенні спорів, заснованої на основних правах і свободах. В області ювенальної юстиції однією з таких форм, що вимагають всебічного розуміння, є взаємодія судів і правоохоронних органів щодо правопорушень неповнолітніх. На цьому етапі розвитку держави злочинність серед неповнолітніх є нагальною проблемою. Це пов'язано не тільки з тим, що неповнолітні завжди сприймалися як особливі види злочинців, а й з тим фактом, що декомунізація в Україні, де неповнолітні найбільш схильні до кримінальних злочинів серед населення.

Слід зазначити, що відносно неповнолітніх не завжди можливо використовувати весь спектр кримінально-правових заходів для запобігання скоєння злочинів.

У цьому контексті була створена система ювенальної юстиції, яка є складною взаємодією між державними та недержавними установами, спрямованою на захист прав дітей та запобігання незаконній діяльності та декомунізації неповнолітніх правопорушників.

Державна політика України щодо молоді та заходи щодо її реалізації центральними та місцевими органами виконавчої влади, місцевими органами влади, організації

ями та державними установами визначені у Державній соціальній програмі на період до 2021 року як «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» [1]. Цей нормативний акт передбачає пріоритет захисту дітей і створення сприятливих умов для розвитку і життя неповнолітніх. Слід також пам'ятати, що в період воєнного стану існує безліч проблем взаємодії між судом і поліцією для запобігання і боротьби зі злочинністю серед неповнолітніх, тому ми бачимо, що оновлений план буде затверджений до 2025 року.

Метою цього дослідження є виявлення основних проблем у взаємодії судів та правоохоронних органів при виконанні завдань ювенальної юстиції щодо запобігання правопорушенням серед неповнолітніх та визначення шляхів їх вирішення.

Велике значення в цій роботі має також робота вчених, які аналізують проблемні аспекти взаємодії судів і правоохоронних органів при реалізації завдання ювенальної юстиції щодо запобігання злочинності серед неповнолітніх: І. Михайлова (2013) зазначала, що «для забезпечення узгодженості дій у сфері запобігання злочинам неповнолітніх потребує оптимізації діяльності правоохоронних органів, усунення дублювання функцій у роботі органів, на яких законом покладено здійснювати профілактику злочинності неповнолітніх, обов'язкове здійснення кримінологічного аналізу кримінального закону, а також інших нормативно-правових актів у сфері розвитку ювенальної юстиції» [2].

«Врахування міжнародних тенденцій розвитку ювенальної юстиції, наслідків її впровадження, вивчення недоліків може стати важливим фундаментом створення ефективної системи ювенальної юстиції в Україні, яка відповідатиме міжнародним нормам дотримання прав дитини та сприятиме дотриманню основних прав дітей», – такі висновки зробили О. Кисельова та В. Пахомов (2022) [3].

А. Гусак (2023), проаналізувавши цю проблематику, зазначає, що «...запровадження системи ювенальної пробації в Україні є прогресивною ідеєю, яка має кра-

щим чином змінити ситуацію у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх та сприяти усуненню передумов для злочинності серед неповнолітніх. Система пробації має бути невід'ємною частиною системи ювенальної юстиції для покращення соціальних відносин у країні, покращення рівня життя, зміни ставлення до багатьох цінностей та покращення фізичного та психічного здоров'я нації» [4].

Таким чином, ця наукова стаття присвячена огляду та вивченню взаємодії правоохоронних органів та суду щодо запобігання злочинам неповнолітніх правопорушників при виконанні обов'язків ювенальної юстиції.

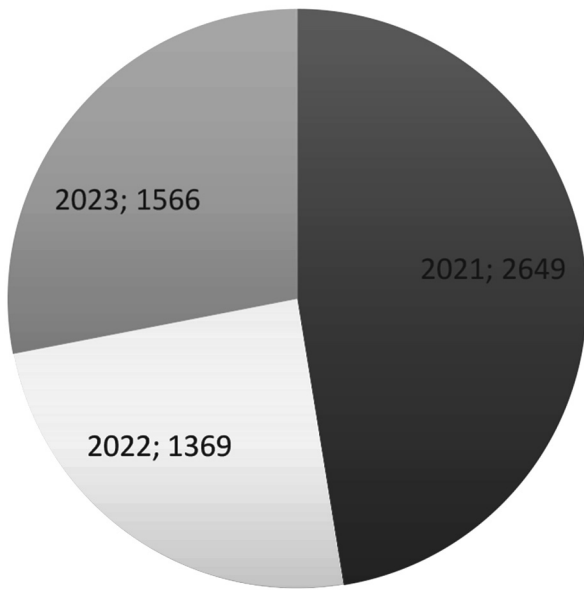
Виклад основного матеріалу

Ювенальна юстиція є важливою установою в системі захисту прав дітей. «Батько країни» на латині, де держава несе відповідальність за неповнолітніх і захищає їх від небезпечних дій і шкідливого навколишнього середовища, походить від «Pater patriae», що означає також «рятівник». Цей підхід ґрунтується на таких припущеннях: а) підлітки ще не можуть правильно виконувати свої дії і брати на себе повну відповідальність за них; б) підлітки достатньо дорослі, щоб їх можна було перевиховати, щоб запобігти повторним правопорушенням [5].

Завданням ювенальної юстиції в Україні є перехід від карального правосуддя до реабілітаційного та освітнього правосуддя. Тобто основний тиск робиться на перевиховання, надання необхідної допомоги неповнолітнім, які порушують закон.

На сьогодні спостерігається високий рівень підліткової злочинності, який зріс після масованого вторгнення на територію нашої держави сусідньою державою. Відповідно, до статистичної інформації Офісу генерального прокурора за 2021-2023 роки [6], можемо проаналізувати з якого періоду зменшилась чи збільшилась кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми (рис.1).

Це може свідчити про, те що вчинення цих правопорушень не зменшилось, однак

Рис. 1. Кримінальні правопорушення неповнолітніх 2021-2023 роки

населення нашої країни не повідомляє про скоєння їх.

У цей час неповнолітні схильні до негативних кризових явищ в економічній і соціальній сфері держави і сім'ї, які вимагають створення взаємозв'язку державних інститутів і установ соціальної реабілітації неповнолітніх.

Концепція реформування системи кримінального правосуддя в Україні, затверджена Указом Президента від 2008-4-8 № 311/2008, визначає ювенальну юстицію як спеціалізовану систему правосуддя. Зокрема, до таких заходів належить удосконалення профілактичної роботи шляхом визначення механізмів взаємодії державних органів у сфері ювенальної юстиції [7].

Відповідно до Постанови КМУ № 453 від 30.05.2018 «Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року» завданнями є створення та удосконалення системи правосуддя до малолітньої дитини, де одним із завдань є створення ювенальної юстиції [1].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», здійснює соціальний захист дітей та попереджує злочини в них:

- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад;
- уповноважені підрозділи органів Національної поліції;
- приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції;
- школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
- центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;
- спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) [8].

У здійсненні соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей беруть участь у межах своєї компетенції інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни.

Згідно зі статтею 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» встановлено, що органи Національної поліції України зобов'язанні: «проводити роботу щодо запобігання правопорушенням дітей; виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, вчинені дітьми, вживати з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством; розглядати у межах своєї компетенції заяви і повідомлення про правопорушення, вчинені дітьми; виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, вживати в межах своєї компетенції заходів до

їх усунення; брати участь у правовому вихованні дітей; викликати дітей, їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а також інших осіб у справах та інших матеріалах про правопорушення і у разі ухилення без поважних причин від явки за викликом - піддавати їх приводу; затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі до п'яти років або більш м'яке покарання, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, - до передачі їх під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, або адміністрації навчального чи іншого дитячого закладу, у якому постійно проживає ця дитина, але не більше восьми годин» [8].

Уповноважені підрозділи Національної поліції також виконують інші обов'язки та мають інші права, передбачені законом.

Суд розглядає справи щодо неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення, адміністративні правопорушення у віці від 16 до 18 років, про переміщення прийомних дітей, старших за 11 років, на виховання, а також про адміністративну відповідальність батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників) неповнолітніх за невиконання своїх обов'язків по вихованню. Обмеження дієздатності батьків, вилучення дитини, позбавлення батьківських прав, виселення особи, позбавленої батьківських прав, у разі неможливості спільного проживання з дитиною, позбавленою батьківських прав, відсторонення особи [8].

Таким чином, нормативною базою для професійної діяльності органів ювенальної юстиції України, зокрема правоохоронних органів і судів, є Конституція України, Кримінально-процесуальний кодекс України та Закон України: «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про судоустрій та статус суддів».

Ми розглядаємо точку зору вчених, що визначають взаємодію правоохоронних органів у сфері запобігання правопорушень неповнолітніх, при необхідності спільні заходи, координовані за цілями, місцем і

часом і здійснювані на основі певних форм правового регулювання. Ефективне виконання покладених на них обов'язків для забезпечення виконання, гарантованого Конституцією [9, с. 255].

Координація діяльності судів та правоохоронних органів полягає у розробці, обговоренні та реалізації спільних заходів щодо запобігання правопорушенням серед неповнолітніх. Завдяки координації вирішується широкий спектр боротьби з такими злочинами, досягається цілеспрямованість у вирішенні найбільш нагальних завдань, більш раціонально розподіляються між ними повноваження, використовуються різні правові інструменти і методи роботи.

Деталі взаємодії декомунізації між правоохоронними органами та судами при виявленні та розслідуванні злочинів, скоєних неповнолітніми, а також при розслідуванні кримінальних злочинів проти неповнолітніх можна знайти у багатьох випадках.

Крім того, при розгляді кримінальних злочинів, вчинених неповнолітніми, суд повинен обов'язково враховувати деякі особливі обставини, що стосуються таких обвинувачених. Зокрема, його вік, стан здоров'я, рівень розвитку, наявність захворювань, а не формальні характеристики, фактичний сімейний стан, ставлення неповнолітнього до вчинених ним діянь, умови життя і виховання, наявність дорослих підбурювачів та інших спільників. Кожен раз, розглядаючи таку справу, суд повинен намагатися зрозуміти причини того, що сталося з конкретним підлітком. При порушенні справи проти неповнолітнього суддя повинен враховувати у вироку майбутню соціальну реабілітацію підлітка. Таким чином, превентивна роль суду має велике значення, особливо при судовому розгляді кримінальних справ щодо неповнолітніх, педагогічний вплив яких посилюється спеціальним порядком судового засідання і може бути припинено, якщо це передбачено законом.

Висновки

Вивчивши взаємодію суду та правоохоронних органів у реалізації завдань ювенальної юстиції щодо запобігання злочинам

неповнолітніх в умовах сьогодення, можна дійти висновку про відсутність єдиної системи таких органів, недосконалість правового регулювання питань взаємодії державних та недержавних установ у сфері запобігання правопорушень серед підлітків, відсутність комплексного реагування на правопорушення, вчинені ними, як правоохоронних органів, так і спеціальних установ, недостатнє залучення громадських організацій до цієї діяльності.

Згідно із завданнями ювенальної юстиції, забезпечення узгодженості дій у сфері запобігання злочинам неповнолітніх потребує оптимізації діяльності правоохоронних органів, усунення дублювання функцій у роботі органів, на яких законом покладено здійснювати профілактику злочинності неповнолітніх, обов'язкове здійснення кримінологічного аналізу суб'єктів кримінального правопорушення.

Базовим органом, що забезпечуватиме координацію органів та установ, що здійснюють захист прав неповнолітніх, повинен бути суд. Це обумовлено тим, що судді, які розглядають кримінальні правопорушення неповнолітніх, володіють, крім професійних знань, ще знаннями психології підлітків та з урахуванням усіх обставин справи здатні найбільш ефективно забезпечити захист прав та законних інтересів дітей.

Існує необхідність наголосити на потребі скоординованості роботи Верховної Ради України з судовою системою для комплексного розв'язання наявних проблем у сфері ювенальної юстиції.

Ще одним із основних напрямків здійснення ювенальної юстиції є профілактика злочинності неповнолітніх, соціальна реабілітація неповнолітнього правопорушника в суспільстві, яка потребує проведення цілеспрямованої державної політики, що сприятиме об'єднанню зусиль сім'ї, школи, громадських організацій, правоохоронних органів, суду, установ системи профілактики, засобів масової інформації.

Вивчивши взаємодію судів та правоохоронних органів при реалізації чинного завдання ювенальної юстиції щодо запобігання злочинів неповнолітніх, було вста-

новлено, що відсутня єдина система таких установ, відсутнє правове регулювання питань взаємодії державних та недержавних органів у сфері попередження злочинів.

Відповідно до завдання ювенальної юстиції, для забезпечення узгодженості в області запобігання злочинності серед неповнолітніх необхідно оптимізувати діяльність правоохоронних органів, виключити дублювання функцій профілактики злочинності серед неповнолітніх і роботу установ, на які покладено дію закону і включити обов'язковий кримінологічний аналіз суб'єктів злочину.

Основним органом, що забезпечує координацію діяльності установ і організацій, що захищають права неповнолітніх, повинен бути суд. Це пов'язано з тим, що суддя, який розглядає кримінальні правопорушення неповнолітніх, крім професійних знань, володіє знаннями підліткової психології і може найбільш ефективно захищати права і законні інтереси дитини, беручи до уваги всі обставини справи.

Необхідно підкреслити про необхідність координації роботи Верховної Ради України та судової системи для комплексної декомунізації існуючих проблем в області ювенальної юстиції.

Іншим важливим аспектом ювенальної юстиції є профілактика злочинності серед неповнолітніх, соціальна реабілітація неповнолітніх правопорушників у суспільстві. Це вимагає реалізації цілеспрямованої державної політики, яка допомагає об'єднати зусилля сімей, шкіл, державних установ, правоохоронних органів, судів, установ системи профілактики та засобів масової інформації.

Література

1. Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP180453> (дата звернення 12.12. 2023 року)

2. Михайлова І. М. Окремі аспекти взаємодії правоохоронних органів та судів у запобіганні злочинам неповнолітніх. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного*

університету. *Юриспруденція*, 2013, 6-1 (2): 164-168.

3. Кисельова, О., Пахомов, В. Роль ювенальної юстиції у захисті трудових прав неповнолітніх. *Scientific notes of Lviv university of business and law*, 2022, 32: 225-232.

4. Гусак А. П. Сучасна практика та стан запобігання злочинам неповнолітніх засобами пробації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023. № 62. С.78-82.

5. Права дітей : зб. док. Ради Європи та Організації Об'єднаних націй (переклад з англ.). Серія «Права людини». – СПб. : Упорядник – Громадська правозахисна організація «Громадський контроль», 2002.

6. Статистика «Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення». Офіс генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення 13.12. 2023 року)

7. Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів: Указ Президента України № 311/2008 від 08.04.2008 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text> (дата звернення 13.12. 2023 року)

8. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України № 20/95-ВР від 24.01. 1995 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр/ed19950124#Text> (дата звернення 13.12. 2023 року)

9. О.Є.Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко. Економічна безпека: навчальний посібник. КНТ. 2009. 400 с.

INTERACTION OF THE COURT AND LAW ENFORCEMENT AGENCIES IN THE IMPLEMENTATION OF THE TASKS OF JUVENILE JUSTICE IN THE PREVENTION OF JUVENILE CRIMES

The importance of this article lies in the fact that in the conditions of martial law on the territory of our state, the population faces a number of problems that directly affect the formation of the younger generation. The purpose of this study is to identify key problems in the interaction of courts and law enforcement agencies in the performance of juvenile justice tasks regarding the prevention of delinquency among minors and to determine ways to solve them. The study analyzes the interaction of juvenile justice issues, in particular law enforcement and judicial bodies, and identifies the problems of this interaction. It has been proven that the most important form of interaction is the coordination of joint measures to prevent delinquency among minors. Conclusions were made about the lack of a unified system of organizations and institutions that protect children's rights, the imperfection of legal regulation of the issue of interaction between state and non-state bodies in the field of decommunization of youth. The main body ensuring the coordination of the activities of institutions and organizations protecting the rights of minors should be the court. It is also necessary to optimize the activities of law enforcement agencies, prevent crime among minors, and exclude duplication of responsibilities in the activities of institutions subject to the Law. It refers to the mandatory criminological analysis of minors when determining punishment for crimes committed by minors.

Key words: law enforcement agencies, juvenile justice, crime prevention, crime, juveniles.